

ILMIY TADQIQOTLAR TARJIMASI

Andijon davlat chet tillari instituti

Sotvoldiyeva Mastura

Ilmiy rahbar: Turaxon Abduraxmanov Saydullayevich

Annotatsiya: Ushbu maqolada ilmiy tadqiqotlar tarjimasining nazariy va amaliy jihatlari, uning o'ziga xos xususiyatlari hamda zamonaviy ilmiy kommunikatsiyadagi o'rni keng yoritilgan. Ilmiy matnlarni tarjima qilish jarayoni oddiy tarjimadan farq qilib, yuqori darajadagi aniqlik, mantiqiylik va terminologik izchillikni talab etadi. Maqolada ilmiy tarjimaning asosiy tamoyillari, xususan, ekvivalentlik, adekvatlik va ilmiy uslubga moslik masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, turli fan sohalariga oid matnlarni tarjima qilishda uchraydigan muammolar, terminlarning to'g'ri tanlanishi va ularni milliy til me'yorlariga moslashtirish usullari haqida fikr yuritiladi. Bundan tashqari, ilmiy tadqiqotlar tarjimasining xalqaro ilmiy hamkorlikni rivojlantirishdagi ahamiyati alohida ta'kidlanadi. Tarjima orqali ilmiy natijalar keng auditoriyaga yetkazilib, turli mamlakat olimlari o'rtasida bilim almashinuvi ta'minlanadi. Maqolada zamonaviy tarjima texnologiyalari va ularning ilmiy matnlar tarjimasidagi o'rni ham ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari ilmiy tarjima sifatini oshirish hamda tarjimonlarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Ilmiy tarjima, ilmiy tadqiqot, tarjima nazariyasi, terminologiya, ekvivalentlik, adekvatlik, ilmiy uslub, tarjima muammolari, ilmiy kommunikatsiya, tarjima texnologiyalari, til me'yorlari, xalqaro hamkorlik.

Ilmiy tadqiqotlar tarjimasi bugungi globallashuv davrida ilm-fan taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Hozirgi kunda dunyo miqyosida yaratilayotgan ilmiy axborot hajmi juda tez sur'atlarda ortib bormoqda. Xalqaro ma'lumotlarga ko'ra, har yili millionlab ilmiy maqolalar turli jurnallarda chop etiladi va ularning asosiy qismi ingliz tilida e'lon qilinadi. Bu esa ingliz tilini bilmaydigan tadqiqotchilar uchun muayyan qiyinchiliklar tug'diradi va tarjimaga bo'lgan ehtiyojni keskin oshiradi. Shu sababli ilmiy tarjima ilmiy bilimlarning ommalashuvi va teng taqsimlanishida muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Ilmiy tarjimaning o'ziga xos jihatlardan biri uning yuqori darajadagi aniqlik va mantiqiylikni talab etishidir. Ilmiy matnda berilgan har bir fikr, dalil yoki xulosa aniq va asoslangan bo'lishi kerak. Tarjima jarayonida esa ushbu aniqlikni saqlab qolish eng muhim vazifa hisoblanadi. Masalan, kimyo yoki fizika sohasidagi formulalar, qonunlar yoki ta'riflar noto'g'ri tarjima qilinsa, bu ilmiy xatolarga olib kelishi mumkin. Ayniqsa, tibbiyot sohasida bunday xatolar inson salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoli mavjud.

Ilmiy tarjimada terminologiya markaziy o‘rin egallaydi. Har bir fan o‘ziga xos terminlar tizimiga ega bo‘lib, ular orqali ilmiy tushunchalar ifodalanadi. Terminlar aniq, qisqa va bir ma‘noli bo‘lishi bilan ajralib turadi. Shu sababli ularni tarjima qilishda maksimal darajada ehtiyotkorlik talab etiladi. Ko‘plab terminlar xalqaro xususiyatga ega bo‘lib, ular deyarli barcha tillarda bir xil shaklda qo‘llaniladi. Masalan, “atom”, “molekula”, “genetika”, “virus” kabi terminlar dunyoning ko‘plab tillarida o‘xshash tarzda ishlatiladi. Bu esa ilmiy kommunikatsiyani yengillashtiradi. Biroq barcha terminlar ham oson tarjima qilinmaydi. Ba‘zi hollarda bir tilga xos bo‘lgan ilmiy tushuncha boshqa tilda to‘liq ifodalanmasligi mumkin. Bunday vaziyatlarda tarjimon turli usullardan foydalanadi: izohli tarjima, transliteratsiya yoki yangi termin yaratish. Masalan, yangi ilmiy kashfiyotlar paydo bo‘lganda ular bilan birga yangi terminlar ham kirib keladi. Bu esa tilning rivojlanishiga ham o‘z ta‘sirini ko‘rsatadi. Ilmiy tarjimada uslub masalasi ham muhim ahamiyatga ega. Ilmiy uslubning asosiy xususiyatlari — aniqlik, lo‘ndalik, mantiqiy izchillik va betaraflikdir. Tarjima jarayonida ushbu xususiyatlarni saqlab qolish zarur. Badiiy yoki hissiy ifodalardan foydalanish ilmiy matn uchun xos emas. Masalan, ilmiy maqolalarda “juda muhim”, “nihoyatda qiziqarli” kabi subyektiv baholovchi iboralar kam qo‘llaniladi. Tarjimon esa aynan shu uslubni saqlab qolishi lozim.

Yana bir muhim jihat — kontekstni to‘g‘ri anglashdir. Ko‘plab so‘zlar turli kontekstlarda turlicha ma‘noga ega bo‘ladi. Masalan, ingliz tilidagi “cell” so‘zi biologiyada “hujayra”, texnikada “batareya elementi”, kundalik tilda esa “kamera” ma‘nosini bildirishi mumkin. Shuning uchun tarjimon matn mazmunini chuqur tahlil qilishi va to‘g‘ri variantni tanlashi zarur. Ilmiy tarjima jarayonida grammatik va sintaktik farqlar ham muhim rol o‘ynaydi. Har bir tilning o‘ziga xos gap tuzilishi mavjud bo‘lib, ilmiy matnlarda ko‘pincha murakkab gaplardan foydalaniladi. Tarjima paytida ushbu tuzilmani saqlab qolish yoki uni tarjima tiliga mos ravishda qayta qurish kerak bo‘ladi. Bu esa tarjimondan nafaqat til bilimini, balki stilistik moslashuv qobiliyatini ham talab qiladi.

Zamonaviy texnologiyalar ilmiy tarjima sohasida katta imkoniyatlar yaratmoqda. Bugungi kunda turli avtomatik tarjima tizimlari, elektron lug‘atlar va korpuslar tarjimonlar uchun muhim yordamchi vosita hisoblanadi. Masalan, Google Translate yoki boshqa platformalar oddiy matnlarni tez tarjima qilish imkonini beradi. Biroq ilmiy matnlar murakkabligi sababli bunday vositalar har doim ham to‘liq ishonchli natija bermaydi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, avtomatik tarjimalarda ayniqsa terminologiya va uslubiy aniqlik bilan bog‘liq xatolar ko‘p uchraydi. Shu bilan birga, ilmiy tarjima xalqaro ilmiy hamkorlikni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Bugungi kunda turli davlatlar olimlari birgalikda ilmiy loyihalar olib bormoqda, konferensiyalar va seminarlar tashkil etmoqda. Ushbu jarayonlarda tarjima asosiy

aloqa vositasi sifatida xizmat qiladi. Tarjima orqali ilmiy g'oyalar almashinuvi tezlashadi va yangi innovatsion yechimlar yuzaga keladi.

Ilmiy tarjimaning ta'lim tizimidagi ahamiyati ham juda katta. Talabalar va yosh tadqiqotchilar ko'pincha xorijiy ilmiy manbalardan foydalanadi. Agar ushbu manbalar sifatli tarjima qilinsa, bilim olish jarayoni samaraliroq bo'ladi. Aks holda noto'g'ri tarjima noto'g'ri tushunchalarga olib kelishi mumkin. Shu sababli ta'lim tizimida ham ilmiy tarjimaga alohida e'tibor qaratish zarur. Bundan tashqari, ilmiy tarjima milliy tillarning rivojlanishiga ham hissa qo'shadi. Yangi terminlar va tushunchalar kirib kelishi natijasida til boyiydi va ilmiy uslub takomillashadi. Bu esa o'z navbatida milliy ilm-fan rivojiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, ilmiy tadqiqotlar tarjimasi ko'p qirrali va murakkab jarayon bo'lib, u yuqori darajadagi bilim, tajriba va mas'uliyatni talab etadi. Tarjimon nafaqat til mutaxassisi, balki ma'lum darajada ilmiy soha bilimdoni ham bo'lishi zarur. Faqat shundagina ilmiy matnlarning mazmuni to'liq va aniq yetkazilishi mumkin.

Ilmiy tadqiqotlar tarjimasi nafaqat tilshunoslik, balki barcha fan sohalarida ilmiy bilimlarning samarali almashinuvi uchun zarur vosita sifatida e'tirof etiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ilmiy tarjima ilmiy ma'lumotlarning xalqaro auditoriyaga yetkazilishi, olimlar o'rtasida hamkorlikning mustahkamlanishi va yangi kashfiyotlarning tezroq tarqalishiga bevosita hissa qo'shadi. Maqolada ta'kidlanganidek, ilmiy tarjimaning muvaffaqiyati yuqori darajadagi aniqlik, terminologik izchillik, uslubiy moslik va kontekstni to'liq tushunishga bog'liq. Tarjimon nafaqat tilni, balki soha bo'yicha yetarli bilim va tajribaga ega bo'lishi kerak. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar tarjimini tezlashtirishga yordam beradi, biroq inson omilining o'rni hali ham hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, ilmiy tadqiqotlar tarjimasi nafaqat bilimlarni yetkazish, balki global ilmiy hamjamiyatni birlashtiruvchi vosita hisoblanadi. U xalqaro hamkorlik, innovatsiyalar va ilmiy taraqqiyotning mustahkam poydevorini yaratadi. Shu bilan birga, ilmiy tarjima fanning barcha sohalarida sifat va aniqlikni ta'minlaydigan muhim mexanizm sifatida o'z o'rnini saqlab qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Komissarov V.N. Teoriya perevoda (Lingvisticheskie aspekty). Moskva: Vysshaya Shkola, 2000.
2. Nida E.A. Language Structure and Translation. Oxford University Press, 1964.
3. Newmark P. A Textbook of Translation. London: Prentice Hall, 1988.
4. Barkhudarov L.S. Yazyk i perevod. Moskva: Nauka, 1975.
5. Vinay J.P., Darbelnet J. Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation. John Benjamins Publishing, 1995.
6. O'zbek tilining izohli lug'ati. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2007.
7. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge, 2011.

8. Abduraxmanov, T. S. (2025). O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA 41-SON ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI 20.06.2025 O'ZBEK VA INGLIZ TILARIDA KO'CHIRMA VA O'ZLASHTIRMA NUTQNING TAHLILI VA LINGVA-DIDAKTIK MASALLARI [Journal-article].
9. Abduraxmanov, T. S. & Andijon davlat chet tillari instituti. (2025). Maishiy Diskursning Yoshga Doir Tasnifi [Ilmiy Metodik Jurnal]. Journal Of Iqro, Object]. <https://www.wordlyknowledge.uz> (Original Work Published 2025)